

**POLITICA DEMOGRAFICĂ A ȚARISMULUI ÎN BASARABIA
(ultimul sfert al sec. al XVIII-lea – prima jumătate a sec. al XIX-lea)**

***Teo-Teodor MARȘALCOVSCHI
Marina TETERINA***

The theme of the research has remained topical. Two opposite views have developed so far: the national historiography maintains that the tsarist carried a blamable demographic policy, whereas the tsarist and the soviet historical school emphasize the “progressive” character of the alterations in the domain.

Approaching this phenomenon diachronically we ascertain an intensive colonization of Bugeac on account of the South Slavs, ethnic Turanian Gagauz, the Eastern Slavs and other nations. Romanians across the Prut were allowed to live in this region only for geopolitical reasons; for those settled in other counties there were special interdictions.

Simultaneously, the oblasti and county administration was completed with officers from the internal gubernias of the Empire. Gradually, urban preponderant population was made of Russians and Ukrainians. This served as basis for the idea of the “multinational” structure of the territory between the Dniester and the Prut.

Additionally, the impostor authorities permanently forged the demographic statistics disfavoring the native population component.

Odată cu incursiunile militare agresive ale țarismului spre Principate și Balcani demografia Basarabiei este studiată mai frecvent, însă concluziile diferă esențial una de alta. Publicațiile din perioada țaristă și sovietică reies din interesele geopolitice ale Rusiei, afirmându-se insistent că provincia ar fi fost „*eliberată*” de sub presupusa jurisdicție otomană¹. Provincia însă este anexată la Rusia ca urmare a degajării „*chestiunii orientale*”. Războiul din 1806-1812 dintre ruși și turci a demonstrat slăbiciunea Imperiului Otoman și creșterea influenței Rusiei Țariste în zonă. În astfel de condiții vizirul Ahmed-pașa „*cedează*” Basarabia, iar gen. Kutuzov, fără a ezita, o anexează la imperiul lui Alexandru I.

Din ambele părți acțiunile au fost ilicite. Moldova nici când nu a făcut parte din Imperiul otoman, zisa „*dependentă*” viza doar incursiunile de jaf episodice ale trupelor padișahului în Principat și capitularea necondiționată a cercurilor conducătoare moldovene în fața agresorului. Astfel, prezența militarilor otomani reprezenta un amestec violent în treburile interne al unui alt stat. Rușii, la rândul lor, nu aveau nici un drept să anexeze o parte din teritoriile Moldovei suverane, demonstrându-se astfel expansionismul și agresivitatea sporită ale cercurilor de vârf din Sankt-Petersburg². Acum Rusia reprezenta una din cele mai agresive state din lume. Conform unor estimări, numai în 1805-1813 țarismul a purtat 8 răz-

¹ „Dependența otomană a Principatelor” este o greșeală istorică fatală. Moldova și Valahia nici când nu au făcut parte din componența Imperiului otoman. Cu toate la aceasta, chiar în scrierile unor autori autohtoni, nu se ține cont de acest factor (*aut.*).

² Detalii a se vedea în: Л. А. Каско. Россия на Дунае и образование Бессарабской области. Москва, 1913, pag. 11, 49, 63, 68, 91, 128 ș.a.

boaie de cucerire, care au rezultat cu anexarea statelor și provinciilor Georgia, Armenia, Azerbaidjan, Abhazia, Cecenia, Ingușetia, Osetia, Nahicevan, Basarabia³ ș.a.

Istoriografia națională a investigat problema dată prin prisma unității spirituale și teritoriale a băștinașilor. Ne referim la scrierile lui A. D. Xenopol, N. Iorga și ale generațiilor de istorici români care au urmat. Multiplele studii bine documentate afirmă ireproșabil că acțiunile Rusiei au determinat subjugarea și colonizarea provinciei, aplicând o politică reacționară de deznaționalizare și de modificare brutală a relațiilor economice și sociale peotriva intereselor sale expansioniste.

Confruntările cu Rusia, de altfel și cu Imperiul Austro-Ungar și cel Otoman, devin mai acute după *secolul de aur*, al XVII-lea, în care este instituită conștiința națională, limba și istoria⁴. Gh. Platon face încă o precizare de principiu, că statutul românilor reflectă „*direct sau indirect, explicit sau implicit existența – deoparte și de alta a Carpaților – a aceleași națiuni, cu aceleași rădăcini în trecut și aceleași opțiuni pentru viitor*”⁵. Basarabia, subliniază el, devine „*obiect al tranzacției dintre marile puteri*”, târg „*dintre Imperiul otoman și Rusia*”⁶ și apoi încorporată în vastul imperiu răsăritean. Din acest moment începe demolarea structurii demografice obișnuite și colonizarea intensivă a provinciei. Cu toate la aceasta, autorii conformați cu ideologia ipocriziei perfide, continuă să consacre elogii calpe cuceritorului, inclusiv și politicii demografice emantate de autoritățile impoștoare fie țariste sau sovietice.

Tehnologia politicii demografice din Basarabia ține de specificul geopoliticii Rusiei, care a urmat *Testament*-ul lui Petru cel Mare „*făcut la 1724*”⁷. Acest document stipula că Rusia trebuie să se miște „*neîncetat...cătră Sud pe marginea mării Negre*” cu scopul de „*a să apropia de Constantinople*”⁸. Cu această ocazie A. D. Xenopol precizează, că „*dacă politica turcească umbra să ne stoarcă numai cât averea, aceea rusească avea o țintă mai adâncă, aceea de a stoarce chiar mēduva poporului nostru, de a stinge în el ori ce spirit de lucrare neatērnată și de dezvoltare națională, într-un cuvēt a ne face Ruși*”⁹.

Colonizarea ținutului a suportat trei valuri decisive: *anii nouăzeci al sec. al XVIII-lea, 1812-1824 și 1828-1832*. Intervalele produse au depins de războaie, epidemii, secete, crize economice și scăderea nivelului de trai al populației.

Proiectele date provoacă spirite antirusești. Cu această ocazie, Rusia împânzește Moldova și Valahia cu agenți sub acoperire „*travestiți în rase călugărești...cu icoane sfinte*

³ История СССР с древнейших времен до 1861 г. Москва: Просвещение, 1983, pp. 491-492.

⁴ Gh. Platon, Unitatea românească. De la stare de conștiință la realitate politică. // *Memoriile secției de științe istorice ale Academiei Române*, Seria IV, tomul XIV, 1889, București: Editura Academiei Române, 1992, p. 49-50, 55 ș.a.

⁵ Idem, 24 ianuarie 1859 („Unirea cea mică”): moment hotărător pe calea luptei românilor pentru desăvârșirea unității naționale. // *Memoriile secției de științe istorice și arheologice*, Seria IV, Tomul XVII, București: Editura Academiei Române, 1992, p. 98.

⁶ Idem, Intrarea României în primul război mondial. Premisele opțiunii. // *Memoriile secțiilor științifice ale Academiei Române*, Seria IV, tomul XII, 1987, București: Editura Academiei Române, 1990, p. 49.

⁷ Testamentul lui Petru cel Mare. // Th. Codrescu, Uricarul, t. 20, Iași, 1892, p. 4.

⁸ Ibidem, p. 11.

⁹ A. D. Xenopol, Rēzboaiele dintre ruși și turci și înrăurirea lor asupra Țerilor noastre, in *Convorbiri literare*, nr. 4, 1 iulie 1879, p. 128.

și ca aducători de scrisori tainice, prin care se fâgăduia boierilor vremuri mai bune sub pravoslavnică cârmuire”¹⁰. Spre sfârșitul sec. al XVIII și începutul sec. al XIX-lea situația politică și militară de aici este pusă sub controlul trupelor țariste, iar renumitele cetăți defensive moldovene Hotin, Tighina, Ackerman (Cetatea Albă), Chilia și Ismail practic sunt anexate. Aceste succese strategice, militare și politice ale Rusiei au încurajat așezarea cu traiul în sudul Basarabiei (Basarabia propriu zisă) și delta Dunării a etniilor alogene.

De acum înainte, teritoriul dintre Prut și Nistru a fost divizat în *Delta Dunării, Bugeac, Bender, Cahul, Hotin și ținuturile centrale*, în care se aplică o politică diferențiată. Sudul este declarat teritoriu eliberat de sub jugul armatelor otomane și tătărești. Delta satisfăcea preferința rușilor de control a Dunării. Cahul, Ismail și Bender trec în categoria „*gloriei trupelor rusești*”. Cetatea Hotin devine un punct strategic important. Altfel zic, Rusia a pregătit condiții pentru realizarea liniei sale politice și militare de mișcare spre Balcani și subjugarea necondiționată a teritoriilor naționale românești dintre Nistru și Dunăre. De aici derivă statutul de mai departe al ținutului basarabean, evident, și al procesului demografic.

În cercurile conducătoare din Sankt-Petersburg pe larg se discuta atitudinea față de Principate și tendința pătrunderii în Balcani. Adam Chartorijsky, prinț polonez captiv, apoi declarat „amic minor” al țarului, cere părerea politicianilor din vârful piramidei rusești, pe care le generalizează în *Nota* din 11 ianuarie 1806. Acest document susținea ideea anexării la Rusia a Moldovei și Valahei, iar în Balcani crearea a câtorva state slave protejate de Rusia¹¹. Cu o lună și ceva mai târziu, 28 februarie 1808, polonezul preciza că „*Les avantages, qui résulteraient de l’occupation imédiate de la Valachie et de la Moldavie par les troupes russes, seraient principalement de contribuer avec efficacité a ramener la Porte aux principes de la saine politique*”¹².

Formularea în detalii a politicii din zonă a efectuat cu introducerea pe un termen nelimitat al trupelor în Bugeac și deltă. Totodată se intensifică procesul de colonizare a teritoriului început modest în 1772. Unii autori, pe acest cont, fac concluzii deplasate și în defavoarea băștinașilor¹³. Autoritățile militare țariste au preluat tactica otomană de alungare a băștinașilor din aceste locuri, iar pământurile „*eliberate*” erau declarate „*proprietate a statului*”¹⁴.

¹⁰ Ion Nistor, *Istoria Basarabiei*, Chișinău: Cartea Moldovenească, 1991, p. 161-162.

¹¹ Записка Чарторижского, 11.01.1806, în Сборникъ Императорского Русского Исторического общества. Томъ 82, С. Перербург (în continuare: SIRIO), 1892, с. 254-255. Este vorba de crearea a patru gubernii rusești – Olteanskaya, Valașkaya, Moldavskaya și Bessarabskaya (a se vedea: Л. А. Каско, *op. cit.*, p. 68).

¹² SIRIO, p. 318.

¹³ А. Д. Бабчинский. Основные этапы крестьянско-казацкой колонизации Буджакской степи и низовий Дуная в XVIII – начале XIX вв., în *Ежегодник по аграрной истории Восточной Европы*. 1964. Кишинев. РИО АН МССР, 1966, p. 325, 327 Acest autor suspectează apartenența litoralului dintre liman și deltă Basarabiei. Investigația tinde să argumenteze că acest teritoriu aparține istoric Ucrainei, fiind populat de ucraineni și cazaci (zaporojeni) încă de la începutul celui de al XVIII-lea secol. Ca fond de idei, este o tentativă de a „argumenta” teza „*ходит в греки*” prin aceste locuri. În același timp, nu preferă să vorbească despre populația băștinașă, care pe parcursul epocilor a trăit aici, ridicând aici fortificații de apărare mărețe. timp, nu preferă să vorbească despre populația băștinașă, care pe parcursul epocilor a trăit aici, ridicând aici fortificații de apărare mărețe.

¹⁴ И. А. Анцупов. Царане на казенной земле.//Ученые зап. Кишинев. у-тата. Сборник молодых ученых университета, том XLIV, Кишинев, 1959, с. 3; Alexei Agachi, Țara Moldovei și

În acest fel, avea loc o modificare artificială nu numai teritorială, dar și a aspectului demografic din sudul provinciei. Coloniștii, protejați de trupele militare țariste, se așează aici pe două căi – *organizat, zis legal și spontan, sau ilegal*.

Conform datelor selectate de prof. M. Muntean, în 1806 aici locuiau cca 5000 de oameni¹⁵, iar în 1807 – 140 000 oameni, inclusiv 80 000 tătari și turci, 30 000 armeni, 20 000 moldoveni și bulgari și 10 000 evrei¹⁶. În timpul războiului ruso-turc din 1806-1812 tătarii-nogai, în număr de 6353 oameni, sunt strămutați cu forța în Crimeia, guberniile Oceakov, Kherson, Ekaterinoslav și Dobrogea, apoi, conform art. 7 al Păcii din București (16/28. 1812), sunt trecuți în Turcia¹⁷.

Coloniștii se bucurau de profituri impunătoare. Administrația militară le distribuia pe gratis pământ arabil. Numai straturilor sociale avute țarul a dăruit 173 012 des., apoi, în mod arbitrar au mai însușit încă 117 201 dec. din cele mai bune terenuri. Segmentul „*colonizării populare*”¹⁸, era reprezentat în mare măsură de evadarea țăranilor șerbi ruși și ucraineni din guberniile interioare rusești și sudice ucrainene¹⁹. Gen. Bagration, comandantul trupelor țariste, a decis eliberarea acestora de impozite și prestații de stat²⁰. „*Însă grijă aparte față de coloniștii dunăreni, remarcă ilustrul istoric Iachim Grosul, manifesta comandantul armatei danubiene M. I. Kutuzov, care într-un apel special către cei strămutați garanta eliberare de la impozite de zemstvă și prestații pe un termen de trei ani, înzestrare cu pământ în locurile dorite și subordonare nu Divanelor Moldovei și Valahiei, dar unui corp special de ofițeri ruși*”²¹. În februarie 1807 sunt organizate detașamente paramilitare compuse din cca 2000 cazaci, însă printr-o decizie din 20 iulie 1807 se renunță la serviciile acestora pe motiv că includeau elemente fugare și opozante autorităților²².

În genere, „*în prima jumătate a sec. al XIX-lea, remarcă istoricul Constantin Ungureanu, s-a produs o colonizare foarte intensivă a Bugeacului*”²³. Astfel, Rusia își întărește pozițiile sale în zonă, controlează extremitatea sudică a Basarabiei și gurile Dunării, obține

Țara Românească sub ocupația militară rusă (1806-1812). Ed. a II-a, revăzută și completată, Chișinău: Pontos, 2008, p. 106.

¹⁵ М. П. Мунтян. Экономическое и социальное развитие дореформенной Бессарабии.

Автореферат дис. докт. ист. наук, Кишинев: Изд. ЦК КПМ, 1971, с. 16.

¹⁶ Я. С. Гросул. Автономия Бессарабии в состав России. 1812-1828. // Я. С. Гросул. Труды по истории Молдавии. Кишинев: Штиинца, 1982, с. 145.

¹⁷ В. М. Кабузан. Народонаселение Бессарабской области и левобережных районов Приднестровья. Кишинев: Штиинца, 1974, с. 24; В. С. Зеленчук. Население Бессарабии и Поднестровья в XIX в. Кишинев: Штиинца, 1079, с. 78.

¹⁸ И. А. Анцупов. Народная колонизация Бессарабии в первой трети XIX в. // Учен. Зап. Кишинев. у-та, том XXXV (исторический). Кишинев: Госизд. Молдавии, 1958, с. 3.

¹⁹ М. П. Мунтян. К вопросу о развитии зернового хозяйства в Бессарабии в первой половине XIX в. // Ежегодник по аграрной истории Восточной Европы. 1963. Вильнюс. 1964, с. 507.

²⁰ Я. Гросул, Автономия Бессарабии в состав России // Я. С. Гросул. Труды по истории Молдавии. Кишинев: Штиинца, 1982, с. 146.

²¹ Idem.

²² А. Д. Бабчинский. Основные этапы крестьянско-казацкой колонизации Буджакской степи и низовой Дуная в XVIII – начале XIX вв., în Ежегодник по аграрной истории Восточной Европы. 1964. Кишинев. РИО АН МССР, 1966, с. 330-331.

²³ С. Ungureanu, Populația din sudul Basarabiei în prima jumătate a secolului al XIX-lea, în Caiete istorice, an VI, 3/2006, p. 22.

ieșiri noi spre mare. Din altă parte, ține în tensiune Principatele și se apropie geografic de popoarele slave din Balcani. În felul acesta, ea realizează un proiect geopolitic sud-vestic agresiv, Basarabia de la Hotin până la mare devenind, un cap de pod spre satisfacerea intereselor SV ale țarismului. De aici derivă raptul din 1812, colonizarea ilicită, politica de deznaționalizare a ținutului, pierderile teritoriale posterioare, ieșirile la liman, mare și Dunăre. Aceste mutații provocate din exterior, în limbajul conceptului istoriografic sovietic, remarcă nu alt ceva decât un act „progresiv” în destinele băștinașilor²⁴.

Pe timpul războiului ruso-turc din 1806-1812 și în primul deceniu după anexare colonizarea depășește limitele proiectate. Aici se strămută rușii din guberniile interne ale Imperiului țarist, țărani și cazaci din sudul și nordul Ucrainei (Podolia, Volyni), țărani șerbi, foști militari, țigani, evrei agricultori, nemți, români de peste Prut, bulgari, găgăuzi, cazaci din Kubani și Tamania (cazacii colonelului Ignat Nekrasov, „nekrasovtzi”), lipoveni²⁵ ș.a. Numai în primul sfert al secolului al XIX-lea au apărut 42 sate de bulgari și găgăuzi, în care locuiau 24 404 de oameni, 24 de nemți, 16 de evrei²⁶. Ponderea românilor moldoveni, în raport cu restul populației scade catastrofal. Astfel, deja în 1818 Bugeacul este locui de 33 307 (36,98%) moldoveni, 19 329 (21,46%) bulgari, 16 144 (17,93%) ucraineni, 8 284 (9,2%) nemți și 8049 (8,94%) ruși²⁷. Numai în județele Tighina și Ismail băștinașii alcătuia 48,68%²⁸.

Către mijlocul sec. al XIX-lea colonizarea sporește. În județul Akkerman (format în 1818 din 37 localități ale ținutului Bender și 16 localități ale fostului ținut Ismail), existau 171 așezări urbane și rurale²⁹ inclusiv 84 (49,1%) colonii și 4 (2,3%) stanițe de cazaci³⁰. Ținutul Hotin, spre deosebire de restul teritoriilor, a suportat preponderent o „colonizarea populară” mai veche. Aici pe parcursul sec. al XVIII-lea, sunt întemeiate sate ucrainene, iar în secolul al XIX-lea procesul se manifestă și în teritoriile mai sudice³¹. În restul județe-

²⁴ Исторический акт 1812 года и его значение в судьбах молдавского народа. Кишинев: Штиинца, 1982; Историческое значение присоединения Бессарабии и левобережного поднепровья к России. Кишинев: Штиинца, 1987 ș.a.

²⁵ И. А. Анцупов. Народная колонизация Бессарабии в первой трети XIX в. с.4; Он же. Царане на казенной земле, // *Учен. Зап.* Кишинев. Унив. (Сб. молодых ученых у-та), Кишинев, 1959, с. 3, 325; Он же. Аграрные отношения на юге Бессарабии (1812-1870 гг.). Кишинев: Штиинца, 1978, с. 17; А. Д. Бабчинский. Основные этапы крестьянско-казацкой колонизации Буджакской степи и низовой Дуная в XVIII – начале XIX вв. // *Ежегодник по аграрной истории Восточной Европы.* 1964. Кишинев. РИО АН МССР, 1966, с. 328 и др.

²⁶ A. Moraru, *Istoria Românilor. Basarabia și Transnistria.* Chișinău, 1995, p. 20.

²⁷ В. М. Кабузан. Народонаселение Бессарабской области и левобережных районов приднепровья (конец XVIII – первая половина XIX в.). Кишинев: Штиинца, 1974, с. 36. *Istoricul moscovit operează în premieră cu noțiunea de „pridnestrovie”.* Se prea poate că nu întâmplător a fost pus în circuit acest termen sau politicienii ar fi apelat la acest titlu. O alternativă a acestui termen a fost „podnestrovie”.

²⁸ *Idem.*

²⁹ А. Защукъ. Матеріалы для военной географіи и военной статистики Россіи. Военное обозрѣніе Бессарабской области. Санктпетербургъ, 1863, с. 108.

³⁰ *Ibidem*, p. 268. Informațiile lui A. Zasciuk sunt reconfirmate de A. Artemiev, doar cu o diferență de o singură localitate – acest autor indică 172 așezări umane. A se vrdea: А. Артемьевъ. Бессарабская область. Списокъ населенныхъ мѣстъ по свѣдѣніямъ 1859 года. Санктпетербургъ, 1861, с. 73.

³¹ A se vedea istoria satelor din Enciclopedia sovietică moldovenească, vol. I-VII.

lor – Iași, Soroca, Orhei, Lăpușna, Greceni Hotărniceni, Tomarov și parțial Tighina, colonizarea afectează mai mult orașele și târgurile. Aici guvernul țarist acceptă funcționarea „legilor pământului”, tradițiile băștinașilor, ceia ce sumar reflectă *politica liberală* de după 1812, care a fost valabilă până în 1828³². Însă această politică liberală, la fel ca și autonomia teritoriului ocupat, purta o tentă duplicitară și presupunea numai unele înlesniri acordate populației. *Pravila ocârmuirii vremelnice a Basarabiei*, primul act de acest fel alcătuit de Ioannis Capodistria³³ în 1812, stipula, spre exemplu că în Basarabia „întinsă până la Nistru, Dunăre, Prut și Marea Neagră” rămân în vigoare „drepturile pământului”, organizarea administrativ-teritorială, privilegiile și drepturile claselor sociale sunt declarate a fi neclintite, era permisă utilizarea limbii române³⁴. Toată populația nu putea fi impozitată de stat pe trei, iar apoi încă pe doi ani, bărbații erau scutiți de serviciul militar pe 50 de ani. Alexandru I „dăruiește” astfel de înlesniri și altor popoare „eliberate” – polonezilor, finlandezilor³⁵ ș. a., dar după expirarea termenilor stabiliți, toate teritoriile urmau să fie transformate în *oblastiy* obișnuite rusești, iar localnicii – transformați în supuși total coroanei țariste, doar cu respectarea unor particularități specifice.

Manevrele de acest fel în Basarabia urmăreau scopul de a sensibiliza „aspirațiile tuturor creștinilor din Imperiul Otoman...și orientarea lor spre Rusia-salvatoare”³⁶, iar, în primul rând, al slavilor din Balcani. În practică însă țarismul proceda invers propriilor declarații. Spre exemplu, începând cu vara anului 1816, odată cu numirea în funcție de *namestnik* a lui Bahmetiev, populația Basarabiei anexate a fost obligată să achite impozite de stat³⁷.

Un subiect aparține al politicii demografice țariste ține de strămutarea populației băștinașe în guberniile interioare ale Imperiului. Procesul acesta, optimizat de autoritățile militare, începuse în ultimele câteva decenii ale sec. al XVIII-lea și reprezenta o pregătire pentru colonizarea de mai târziu. Este de remarcat că mișcarea aceasta nu afecta aproape în nici un fel populația românească din dreapta Prutului, ceia ce înseamnă că rușii „luase sub control” Basarabia încă până la raptul din 1812. Situația produsă revocă teza istoricilor sovietici, precum că românii basarabeni migrau spre spațiile rusești, salvându-se de intensificarea fugului otoman și incursiunile militare ale tătarilor³⁸. Oricum, sursele atestă așa noțiuni nocive ca: „oameni fugiți”, sate „cu case pustii”³⁹ etc.

³² A se vedea: Я.С. Гросул. Автономия Бессарабии в составе России, în Я. С. Гросул. Труды по истории Молдавии. Кишинев: Штиинца, 1982, с. 132-234. Formularea criteriilor autonomiei aparține în mare măsură scriitorului Costache Stamati, care este numit în calitate de consilier P. Svinin, funcționar al Ministerului afacerilor externe al Rusiei.

³³ Л. А. Кассо. Россия на Дунае и образование Бессарабской области. Москва, 1913, с. 196.

³⁴ Временное правление в Бессарабии.// Зап. Бессарабского Стат. Комитета. Том III, Кишинев, 1968, с. 108-109.

³⁵ Я. Гросул, указ. соч., с. 148.

³⁶ Л. А. Кассо. Византийское право в Бессарабии. Москва, 1907, с. 3-4. Leon Caso (Cașu) (1865-1914), moșier basarabean, n. S. Ciutulești, jud. Soroca (azi: r-nul Florești). Prof., dr. în drept (Universitatea din Moscova), Ministru al Educației din guv. P. Stolypin. Critic sever al politicii țariste în Basarabia. Mormântul din satul natal a fost vandalizat.

³⁷ Arhiva Națională a Republicii Moldova (în continuare: ANRM), f. 4, inv. 2, d. 20, Relația Comitetului Provizoriu al Basarabiei din 17.VII.1816, ff. 7-9v.

³⁸ A se vedea: В. М. Кабузан. Народонаселение Бессарабской области и левобережных районов Приднестровья (конец XVIII – первая половина XIX в.). Кишинев: Штиинца, 1974,

Astfel, numai pe parcursul anilor 1796-1807 din zona târgului Briceni s-au strămutat în stânga Nistrului 24 familii⁴⁰. Un tabel precizat al Zemstvei Tiraspol din 14 martie 1808 arată că aici s-au așezat cu traiul 202 familii basarabene: în s. Coșniza – 38 familii, Ciobruciu – 26, Frădeău – 15, Goiani – 15, Malovata – 12, Cocieri – 11, Pererâta – 11, Iaschi – 10, Corotnoie – 9, Pogrebeni – 7, Beleășeuca – 6, Călăiești – 6, Corjova – 6, Nezavertailovca – 6, Rozac – 6, Grădinița – 5, Troițcoie – 5, Doibani – 4, Dubrivna – 2 și Maiac – 2 familii⁴¹. Mișcările de populație mai erau proiectate spre Hotin și Recea Pospolita⁴². Strămutările de acest fel au la bază politica demografică specială colonială a țarismului și, nu în ultimul rând, promisiunile autorităților țariste de reglementare a nivelului de trai. Între timp, terenurile eliberate și extrem de bogate cu humus erau trecute în posesia coloniștilor.

Imediat după actul din 1812 administrația civilă și militară a recurs la descrierea provinciei. Erau investigate resursele umane, potențialul natural și gospodăresc, modul de viață al băștinașilor. În permanență se observă o tendință de falsificare sau de diminuare a statisticii demografice. Acest fenomen este calificat istoriografic în calitate de informații „parțiale”. În această privință există un adevăr, căci funcționarii selectau date statistice preponderent de a pune la dispoziția armatei de ocupație condiții de cazare, asigurare cu produse alimentare, provizii pentru cai și surse de sustragere a bunurilor pentru militarii ruși.

Așa că realitatea informațiilor selectate nu reflecta starea reală a lucrurilor, avea un caracter tendențios și viza numai o parte din teritoriile Moldovei și ale Valahiei. Statistica din 1772-1773 și 1774 demonstrează cert această tendință⁴³.

EXTRAS DIN RECENSĂMÂNTUL PARȚIAL DIN 1772-1773 ȘI 1774

Indici de bază	ȚINUTURILE						TOTAL
	Hotin	Iași	Soroca	Orhei – Lăpușna	Codru	Greceni	
Nr. satelor	151	145	109	172	4	11	592
Nr. caselor	7 565	4 168	4 203	5 064	220	735	21 955
Capi de familii	8 510	1 804	3 467	3 697	6	735	18 219
Nr. populației	42 550	9 020	17 335	18 485	30	3 675	91 095

Au fost selectate numai datele județelor situate între Prut și Nistru, însă tendința e tipică pentru întregul teritoriu al Moldovei. Conform acestora în Basarabia locuiau 91 095 oameni. Din calcul au fost excluse informațiile din sudul provinciei, considerate de autoritățile țariste deja „rusești”.

Examineate și comparate cu alte statistici demografice, depistăm deficiențe vădite. Mai întâi, cenzorii ruși, de regulă militari, selectau informații conveniente fără ca să reflecte

c. 11- 21. Atestăm în premieră noțiunea de „Pridnestrovie”, utilizată de ruși în procesul de creare a regiunii separatiste din stânga Nistrului, în care mai este și m. Tighina.

³⁹ Д. Драгнев, op. cit., p. 177.

⁴⁰ ANRM, fond. 1, inv. 1, dos. 11, f. 14.

⁴¹ Ibidem, ff. 20-35. Calculele aparțin autorului.

⁴² Д. Драгнев, op. cit., p. 177.

⁴³ Moldova în epoca feudalismului, volumul VII, partea I. Recensământul populației Moldovei din 1772-1773 și 1774, Chișinău: Știința, 1975, pp. 48, 99, 149, 160 și 203. Volumul a fost pregătit pentru editare de istoricul dr. Pavel Dimitriu (Дмитриев).

careva criterii obiective, utilizând de cele mai multe ori, tehnologiile practicate de autoritățile moldovene care intenționat selectau informații incomplete. Recensământul vizat documentează peste 91 mii locuitori, Uricarul atestă în ținuturile Greceni, Codru, Hotărniceni, Orhei, Soroca și Iași 38 914 gospodării⁴⁴ (cca 194 570 oameni, în mediu câte 5 capete în gospodărie). Extrasul catagrafic din 1809 susține că în provincia existau 18 târguri, 848 sate, în care locuiau 53 339 oameni⁴⁵, inclusiv și populația or. Iași, care alcătuia exagerat cca 50 000 de locuitori⁴⁶. Cu siguranță știința se confruntă cu erori evidente are loc o eroare, deoarece același oraș Iași avea în anii 90 ai sec. al XVIII-lea 20 000 de oameni⁴⁷. În linii generale statistica demografică, cu precădere cea rurală, precizează D. Dragnev, depindea de „refuzul în masă a populației de a fi incluși în recensământ, existența multor grupuri sociale rurale libere de la impozite, abuzurile executorilor locali”⁴⁸ din considerente fiscale. În felul acesta, putem atesta abateri de la situația reală și datele pot fi considerate orientative.

Aceeași tendință se manifesta și după căderea provinciei în dependență față de Rusia. Autorii indică că la acest moment în Basarabia locuiau între 150 000 și 275 000 de oameni. L. Berg estima 41 000 de familii⁴⁹ sau cca 200 000 de ființe, A. Zasciuk – 240 000⁵⁰, P. Kunițkii și A. Skalkowskiy – 55 000⁵¹ de familii sau 275 000 de oameni. F. Vighel, vice-gubernator afirma că în 1823 băștinașii nu alcătuiau mai mult decât o treime din numărul total al populației de 150 000 oameni⁵².

Autorii angajați frecvent manifestau subiectivism și atitudini vexate față de trăitorii locului. Filip Vighel, vice-gubernator al *oblastiei*, afirma că „nici un popor nu poate fi rusificat atât de rapid ca moldovenii”⁵³, iar boierii sunt „lași, rău educați, lingoșitori, proști, imbecili, neplăcuți”⁵⁴. M. Voronțov, general-gubernator al Rusiei Noi și *oblastei* Basarabia pe 24 ianuarie 1934 aprecia că „băștinașii din Basarabia ascultă fidel de legi și autorități”⁵⁵. O informație din același an considera că basarabenii sunt „lenoși și trăiesc fără griji”⁵⁶, iar

⁴⁴ Uricarul, v. 8, 1886, p. 241-368

⁴⁵ Corneliu Istrati, Statistici administrative și fiscale privind populația Moldovei între anii 1808 și 1812. // Anuarul Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol”, tom. XXIV, Iași, 1887, p. 384.

⁴⁶ Dan Bădărău, Ioan Caproșu, Iașii vechilor zidiri până la 1821, Ediția a II-a, revăzută, Iași: Casa Editorială Demiurg, 2007, p. 268. Datele se referă la 1804. Desigur, exagerat pentru că în 1815 și 1817 populația urbei coboară la 40 000, iar în 1820 – la 20 830 (Idem).

⁴⁷ Nicolae Iorga, Istoria Românilor prin călători, București: Editura Eminescu, 1981, p. 410.

⁴⁸ Д. М. Драгнев. Сельское хозяйство феодальной Молдавии (конец XVII – начало XIX в.). Кишинев: Штиинца, 1975, с. 163.

⁴⁹ Л. С. Берг. Бессарабия: страна-люди-хозяйство. СПб, 1918, с. 64.

⁵⁰ А. Зашукъ. Статистика и этнография Бессарабской области. // Записки Одесского общества истории и древности, т. V, Одесса, 1863, с. 493.

⁵¹ П. Куницкий. Краткое статистическое описание заднепровской области. СПб., 1813, с. 13. 14; А. Скальковский. Опыт статистического описания Новороссійского края. Часть I, Одесса, 1850, с. 348.

⁵² Ф. Ф. Вигель. Замечание на нынешнее состояние Бессарабии. Писано в октябре 1823 г. Москва, 1892, с. 3.

⁵³ Ф. Ф. Вигель. Замечание на нынешнее состояние Бессарабии. Москва, 1892, p. 35.

⁵⁴ Ibidem, p. 7-10, 12.

⁵⁵ ANPM, fd. 3, inv. 2, dos. 10, f. 2.

⁵⁶ Informații despre oblastia Basarabia în anul 1834, în rev. *Журнал Министерства Внутренних Дел*, часть XVII, 1835, p. 74.

colonelul Daragan afirma că strămoșii noștri reprezentau „*un popor ușor de dresat și lenos*”⁵⁷. Desigur, sunt insulte cu scopul de a ploconi populația băștinașă în fața agresorului.

Diminuarea statisticii demografice și ofensele jignitoare determină graba autorităților impoastore de a transforma Basarabia într-o gubernie rusească obișnuită. În realitate însă numărul locuitorilor autohtoni era mult mai mare. Țarul Alexandru I a informat opinia publică că „*această pace distinctă [Pacea de la București – aut.] a adus folos iminent Imperiului rusesc, include mulți oameni și pământ fertil*”⁵⁸. Conform datelor oficiale selectate de P. V. Ciciagov, comandant al armatei dunărene (1812-1813) în ținut locuiau 340 000 de oameni⁵⁹. „Extrasele” din 1817 și statistica din 1825 confirmă afirmațiile de mai sus.

POPULAȚIA BASARABIEI ÎN 1817⁶⁰

Județul	Numărul satelor	Capii familiei			Nr. populației (1:5)
		Bărbați	Femei	Total	
Hotin	173	19 704	1 810	21 514	107 570
Soroca	184	12 953	731	13 684	68 420
Iași	167	9 930	256	10 186	50 930
Orhei	317	24 515	1 275	25 790	128 950
Tighina	66	4 547	137	5 254	26 270
Codru	54	5 576	236	5 811	29 055
Ismail	50	4 268	213	4 481	22 405
Greceni	40	1 910	101	2 011	10 055
Total general:	1051	83 403	4 758	88 731	443 655

În 1825 tabloul se prezintă astfel: 916 sate și 79 997 gospodării⁶¹. Datele vizează descrierea orașelor, satelor, cătunelor și odăilor din județele Soroca, Hotin, Iași, Akkerman, Bender și Ismail. Calculat în medie câte 5 persoane la o familie obținem, că în Basarabia locuiau cca 394 985 oameni sau cu 48 670 mai puțin decât în 1817. Diferența aceasta rezidă, probabil, din felul de selectare a informațiilor, dar principalul e că ținutul avea mai multă populație decât se credea oficial.

Atunci când ne referim la aspectul demografic din Moldova în genere și teritoriul ei dintre Prut și Nistru iese la suprafață o serie de tendințe pur autohtone și proiecte tendințioase sensibilizate din exterior. Autorii mai previzibili (D. Dragnev, A. Skalkovskiy ș.a.) s-au referit la acest aspect al relațiilor demografice din ținut. Dânșii remarcă pregătirea

⁵⁷ Дараганъ. Военно-статистическое описание Россійской империи, том XI, часть III. Бессарабская область. СПб, 1849, p. 100.

⁵⁸ О. Я. Пергамент. О применении местных законов Арменопула и Доница. С.-Петербург, 1905, с. 3; Л. А. Кассо. Op. cit., p. 157.

⁵⁹ И. Иова. Сколько нас было? // Газ. Советская Молдавия, 1990, 12 января. Autorul a investigat fondul amiralului P. Ciciagov, Записки о положеніи Бессарабской din aprilie 1865 a guvernatorului Basarabiei R. A. Antonovici pe numele generalului guvernator al Ținutului Rusia Nouă și oblaștei Basarabia și Записка Бессарабского дворянства din 1868 către Ministrul Finanțelor al Rusiei, surse care fac precizările de rigoare.

⁶⁰ Роспись землевладения и сословного строя населения Бессарабии по данным переписи 1817 г. // Труды Бессарабской Губернской Ученой Архивной Комиссии. Том III, Кишинев, 1907, с. 3-280. Calculele aparțin aut.

⁶¹ ANRM, fd. 5, inv. 2. dos. 740, f. 37-40, 42-44, 48, 51; dos. 747, f. 8-12, 14-21, 23.

slabă a cenzorilor, interesele financiare concrete ale funcționarilor, defecțiunile din sistemul de impozitare etc.⁶². Peste toate este necesar să ținem cont de sporirea continuă a lipsei de fond funciar din Basarabia, mai cu seamă în zonele de centru și nord. Consecințele crizei a afectat și satul răzeșesc, în care funcționau legi proprii de protecție a hotarului moșiei. Atmosfera tensionată din ținut a fost calificată de D. Dragnev cu un termen special – „*intensitatea migrațiilor interne*”⁶³.

Fenomenul dat reflectă, în mare măsură, deficitul acut de pământ, influența negativă asupra economiei agrare din partea prezenței în provincie a trupelor străine, tensiunea psihologică din societate ș.a., care exercitau negativ asupra familiei și morbidității⁶⁴. Starea critică din proprietatea funciară a fost una din premisele materiale pentru tensionarea relațiilor sociale.

Istoriografia țaristă și sovietică a tins mereu să neutralizeze disensiunile din Basarabia. Interpretările urmăreau unicul scop – să „argumenteze” ideea că destinul Basarabiei e strâns legat de Rusia⁶⁵, iar autoritățile, între timp, aplicau o politică de colonizare masivă a provinciei.

Pe acest fon general procesele demografice autohtone continuau să degradeze din contul imixiunilor provenite din guberniile interioare al vastului Imperiu Rus și a elementelor slavo-turancice balcanice.

Stranietățile alolingve au repercutat cu crearea *oblastiei* Basarabia⁶⁶ și manipularea cu materialele statistico-demografice. Era o linie de înstrăinare definitivă a provinciei de la teritoriile naționale și instituire a unei conștiințe sociale înrudită cu ideologia cuceritorului. În realitate însă sub aspect istoric, etno-demografic și spiritual Basarabia nu a fost nici când „*un adaos dăruit ambiției unui domn târziu, ci una din pietrele de temelie în clădirea solidă a domniei moldovenești din cele dintâi timpuri*”⁶⁷. Astfel, eforturile năvălitorilor suplinite de mistificările istoriografice, demografice, lingvistice și spirituale nu au demontat conștiința națională a băștinașilor. Intervalul cronologic de la intersecția sec. XVIII și XIX devin un suport de rezistență și punct de plecare pentru viitorul provinciei.

⁶² Д. М. Драгнев. Сельское хозяйство феодальной Молдавии (конец XVII – начало XIX в.). Кишинев: Штиинца, 1975, с. 163 и другие. Starea de lucruri rămâne puțin modificată și în prima jumătate a secolului al XIX-lea. A se vedea: А. А. Скальковский, op. cit.; idem, Историческое введение в статистическое описание Бессарабской области. II-я статья, Жн. «Журнал Министерства Внутренних Дель», 1846, часть XIII.

⁶³ D. Dragnev, op. cit., p. 185.

⁶⁴ A se vedea: Место демографии в системе наук. Под ред. О. В. Лармина. Москва: изд. МГУ, 1975, с. 46-47.

⁶⁵ Н.В. Лашковъ. Бессарабія. Къ столетію присоединенія къ Россіи (1812.1912). Географическій и историко-статистическій обзор состоянія края. Кишиневъ, 1912 годъ; Исторический акт 1812 года и его значение в судьбах молдавского народа (К 170-летию освобождения Бессарабии от османского ига и присоединения ее к Россіи). Кишинев, «Штиинца», 1982; Историческое значение. Присоединения Бессарабии и Левобережного Поднестровья к Россіи. Кишинев, «Штиинца», 1987; V. Stati, Istoria Moldovei, Chișinău: Vivar-Editor, 2002 etc.

⁶⁶ М.П. Мунтян. Экономическое развитие Бессарабии в дореформенный период

⁶⁷ Nicolae Iorga, Neamul românesc în Basarabia, Editura Fundației Culturale Române: București, 1997, p. 139. N. Iorga rămâne pentru totdeauna un mare apărător al cauzei basarabenilor. Unirea cea Mare a calificat obiectivă și corelată cu noțiunile conștiinței de neam și țară. (A se vedea: Șerban Papacostea, Nicolae Iorga și idealul Unirii românilor, în rev. „Destin Românesc”, nr. 1, 1994, Chișinău-București, p. 37 ș.a.).

Народонаселение Бессарабской области съ 1823 по 1840 годъ

	въ 1823	въ 1824	въ 1825	въ 1826	въ 1827	въ 1828	въ 1829	въ 1830
Мазиловъ <Mazili>	2079	2078	2389	2389	2405	2406	2402	2394 Бур.2
Рупташей <Ruptași>	667	669	1226	1226	1140	1126	1071 Бур. 2	1078 Бур. 2
Вольного цеха матросов <Mărinari lăsași la vatră>	-	-	-	-	-	-	-	-
Бирников или жителей простаго состояния вообще <Birnici țărani>	79460 Бур. 2245	79740 Бур. 2211	95979 Бур. 1869	96079 Бур. 1869	96296 Бур. 1769	96995 Бур. 4308	98724 Бур. 5934	99471 Бур. 8648
Задунайскихъ переселен- цевъ <Strămutași la Dunăre>	-	-	2658	2663	5846	5838	5812 Бур. 5	5811 Бур. 5
Немецкихъ и другихъ иностранныхъ колонистовъ <Nemți și alți coloniști străini>	-	-	1471 Бур. 69	1471 Бур. 69	1693 Бур. 84	1693 Бур. 34	1716 Бур. 94	1718 Бур. 94
Отставныхъ военнослужа- щихъ <Militari în retragere>	-	-	94	166	214	214	214	214
Молдавскихъ боернашей <Boiernași>	-	-	-	-	-	-	-	-
Разночинцевъ <Diferiți intelectuali>	-	-	-	-	-	-	-	-
Дворовыхъ людей <Slugi de curte>	-	-	-	-	-	-	-	-
Коронныхъ цыганъ <Țigani domnești>	614	710	701	707	740	747	758	758
Крепостныхъ цыганъ <Țigani șerbi>	-	-	-	-	-	-	-	-
Итого: <Total>	82820 Бур. 2245	83197 Бур. 2211	104518 Бур. 1938	104701 Бур. 1938	108334 Бур. 1853	109017 Бур. 4342	110697 Бур. 6035	111444 Бур. 8751

Въ 1831	Въ 1832	Въ 1833	Въ 1834	Въ 1835	1836		1937		1838		1839	
					Ссемеи	Въ нихъ душъ	Ссемеи	Въ нихъ душъ	Ссемеи	Въ нихъ душъ	Ссемеи	Въ нихъ душъ
2405 Бур.7	2403 Бур.7	2414 Бур.9	2534 Бур.29	2537 Бур.29	3270 Бур.231	7516	3319	7623 Бур.232	2977	6899 Бур.218	2947	6834 Бур.213
1079 Бур.4	1084 Бур.4	1103 Бур.17	1156 Бур.42	1159 Бур.42	1638 Бур.285	3669	1654	3721 Бур.299	1178	2751 Бур.175	1179	2744 Бур.156
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	36	59 Бур.60
5775 Бур.1	6048 Бур.88	5962 Бур. 88	6023 Бур.91	6024 Бур.101	10044	29938	6840	20229	6844	20377	6844	20382
92711 Бур. 9965	98998 Бур. 12241	99647 Бур. 11794	101167 Бур. 12319	101493 Бур. 12731	123478 Бур. 26414	278018	122881	276473 Бур. 26500	124139	279619 Бур. 26785	12439 6	280174 Бур. 26954
1718 Бур. 32	1718 Бур. 23	1792 Бур. 20	1799 Бур.6	1799 Бур.5	2238	6257	2023	5776	2032	5507	2039	5827
220	219	221	222	223	85	100	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	228	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	8	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	428	-	432	-	436	-	437
765	783	795	837	837	1120 Бур.86	2538	967	2129 Бур. 56	1832	2478 Бур.107	1135	2453 Бур.105
-	-	-	-	-	3038	6900	-	-	-	-	-	-
111670 Бур. 10009	111253 Бур. 18363	111934 Бур. 11928	113738 Бур. 12487	114678 Бур. 18918	143017 Бур. 26356	335583	137687	316383 Бур. 27087	139002	317631 Бур. 27285	13857 6	318910 Бур. 27488

Sursa: Arhiva de Stat a Regiunii Odesa, f.215, inv.28, Izvod al numărului populației oblastiei Basarabia, 1840, ff.1-4